

(برداشتی از کتاب شهرهای حساس به آب؛ ایده و برنامه عمل. به تألیف آقای دکتر محمد فاضلی و همکاران)
 ثمانه توکلی امینیان^۱، سیده سعیده شرافت^۲

۱- مدیر دفتر توسعه پایدار، مدیریت مصرف و مطالعات اجتماعی شرکت آب و فاضلاب مشهد، ایران.

۲- کارشناس پایداری اجتماعی و فرهنگی شرکت آب و فاضلاب مشهد، ایران.

رایانامه: s&d@abfamashhad.ir

بیشتر شهرهای ایران در مناطق جغرافیایی با محدودیت شدید منابع آبی واقع شده‌اند. توسعه شهرها به دلایل گوناگون، سبب افزایش تقاضای آبی شده و نیاز به تأمین آب شهرها روز به روز بیشتر می‌شود. تا کنون این افزایش تقاضا به دلیل تمرکز بر رویکرد تأمین آب، بیشتر از طریق راهکارهایی نظیر انتقال آب از منابع فراحوضه‌ای و برداشت‌های بیش‌از حد از آبخوان‌ها پاسخ داده شده است؛ که منجر به تخریب منابع آبی و کاهش ظرفیت تأمین شده است.

از این رو، مقابله با این بحران و سازگاری با کم آبی، نیازمند تحول بنیادین در سیاست توسعه شهری و مدیریت آب شهرهاست. و این مهم جز از طریق تغییر ریل مدیریت آب از مدیریت عرضه به مدیریت تقاضا محقق نمی‌شود. در این راستا برای حل این چالش، مشارکت تمامی گروه‌داران اعم از سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران، شهروندان، رسانه‌ها، بخش خصوصی و نهادهای دولتی و غیردولتی مورد نیاز است. در این راستا ایده «شهر حساس به آب» به عنوان بستری برای جلب مشارکت همه گروه‌داران با هدف حساس کردن و تغییر شرایط ذهنی آن‌ها و به کارگیری تمامی ظرفیت‌های ارتباطی و اجتماعی جامعه در مسیر مدیریت مصرف آب، مطرح می‌شود.

مدیریت مصرف و جنبه‌های آن

ب) رویکردهای مدیریت مصرف

در مقوله مدیریت مصرف، و بر اساس منابع مطالعاتی داخلی و خارجی، چهار رویکرد کلان زیر (شکل ۱) مطرح است:

شکل ۱- رویکردهای مدیریت مصرف

در رابطه با اولویت اجرا و میزان اثربخشی رویکردهای فوق، با توجه به اینکه هر روش، بخش از سیاست‌های اجرایی مدیریت مصرف را هدف‌گذاری می‌کند، به نظر می‌رسد استفاده توأمان از رویکردها بر اساس اهداف مد نظر ضروری بوده و از آنجا که سیاست‌گذاری و امکانات اجرایی هر کدام از روش‌ها متفاوت است، اثربخشی هر یک نیز متفاوت خواهد بود.

از آنجا که طراحی شهری حساس به آب، برآمده از ضرورت انکارناپذیری به نام «مدیریت مصرف» می‌باشد، لذا در این بخش، ضمن بیان اهم الزامات و پشتوانه‌های قانونی این موضوع، رویکردهای مدیریت مصرف به صورت کلی بیان می‌گردد.

الف) اهم الزامات و اسناد بالادستی مدیریت مصرف

طرح‌های حوزه مدیریت مصرف از منظر اسناد بالادستی، الزامات حکومتی و اهداف سازمانی، دارای پشتوانه‌های قانونی است که اهمیت آن را در بُعد کشوری مطرح می‌سازد. اهم قوانین این حوزه به شرح زیر می‌باشد:

۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۲) سیاست‌های کلی نظام: سیاست‌های اصلاح الگوی مصرف مصوب ۱۳۸۹، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی مصوب ۱۳۹۲، سیاست‌های محیط‌زیست مصوب ۱۳۹۴

۳) راهبردها و برنامه‌های وزارت نیرو: راهبردهای وزارت نیرو در افق ۱۴۰۴، راهبردهای آب و فاضلاب در افق ۱۴۰۴، برنامه وزیر نیرو

۴) سند الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی

۵) اسناد بین‌المللی غیر الزام‌آور

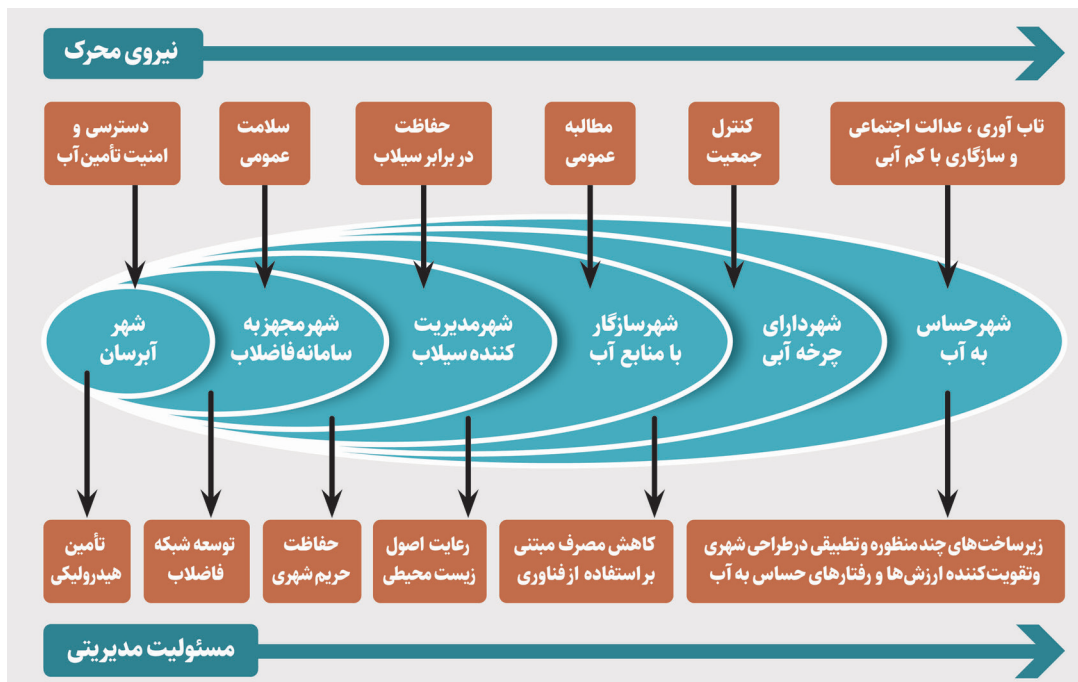
مبنای طرح شهر حساس به آب

برای حرکت به سمت رویکرد مدیریت مصرف در شهرها و تبدیل آن‌ها به عنوان شهری دارای پایداری آبی، باید بستری فنی، قانونی، اداری، سیاسی و اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی متناسب با رویکرد مدیریت تقاضا در شرایط محدودیت آبی فراهم شود. بنابراین الگوی شهر حساس به آب به معنای

آب به میزان کافی و کیفیت مناسب و با قابلیت اعتماد بالا را به همه شهروندان، در حال و آینده، و به شیوه‌ای سازگار با محیط زیست را ارائه می‌کنند. این چشم‌انداز سبز و بلندمدت، مستلزم هماهنگی تمامی گرداران و حمایت‌های نهادی و همچنین اجرای سیستم‌های مشارکتی در جامعه است.

جامعه‌ای که شهروندان آن، دانش و تمایل به انتخاب عاقلانه در مورد آب را داشته و فعالانه درگیر مسائل حوزه آب و حفاظت از آن می‌شوند مطرح گردید. در واقع، اصطلاح «شهر حساس به آب» به طور کلی برای توصیف یک جامعه ایده‌آل جدید استفاده می‌شود؛ جایی که در آن، شهرها به خوبی، خدمات تأمین و توزیع

شکل ۲- مراحل گذار به شهر حساس به آب

گوناگون از جمله تولید اطلاعات دانشی، علمی، هنری و رسانه‌ای
 - شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان آب در شهر (دولتی، خصوصی و اجتماعی) و چگونگی برقراری ارتباط با آن‌ها
 - ایجاد فضای گفت‌وگو و تعامل اجتماعی در زمینه مسائل آب شهری
 - افزایش سرمایه اجتماعی و ایجاد ارتباط میان همه فعالان، کنشگران، گرداران و سیاست‌گذاران شهر از طریق چرخش اطلاعات و دانش آبی در میان جامعه و دولت و تلاش برای ایجاد موازنه و تقارن اطلاعاتی و افزایش دقت آن
 - توسعه ظرفیت‌های شهروندان در محله‌های شهری با کمک نهادهای مدنی و شناسایی و سازماندهی شبکه تشکلهای مردم‌نهاد آب در شهر
 - بهره‌گیری از ظرفیت‌های حوزه دانش‌بنیان کشور در امر تولید و بکارگیری فناوری‌های نوین کاهش مصرف آب
 - توسعه رویکردهای مبتنی بر استفاده مجدد از پساب در شهر با اولویت کاربری‌های پرمصرف و فضاهای سبز شهری
 - توسعه سامانه‌های هوشمند تأمین و توزیع آب، در جهت مدیریت توزیع و مصرف

اهداف اجرای طرح شهر حساس به آب

به منظور دستیابی به هدف، باید برنامه‌ریزی‌ها بر پایه رویکردی اجتماعی - ارتباطی و شناسایی اقدامات و فعالیت‌ها در راستای حساس کردن جامعه و ایجاد عزم عمومی در شهر، برای کاهش مصرف آب، اجرا گردد.

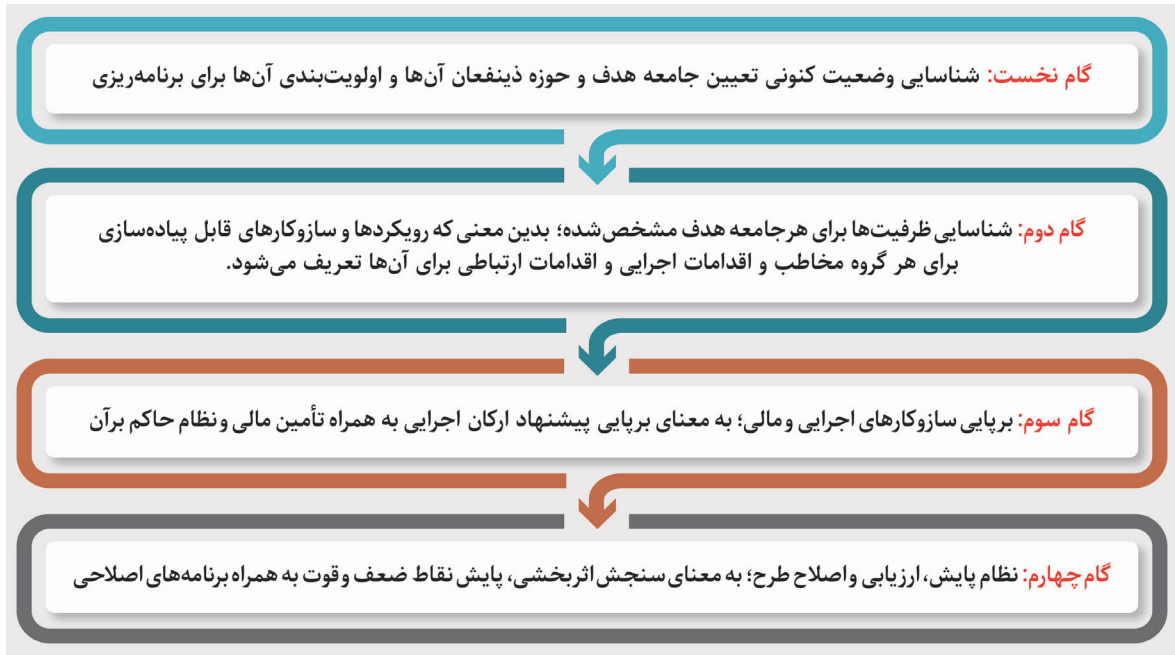

برای طرح، اهدافی تفصیلی نیز می‌توان بیان نمود که به شرح زیر می‌باشد:
 - تحلیل نظام انگیزه‌های شهروندان در مصرف آب و آگاهی‌رسانی و اطلاع‌رسانی به شهروندان درباره مدیریت مصرف آب از روش‌های

گام‌های اجرایی طرح شهر حساس به آب

رفتار مصرف‌کنندگان شهری، راهکارهای دست‌یافتنی، واقع‌گرایانه و قابل اجرا و سازوکار ایجاد تغییر در گروه‌های مختلف مصرف‌کننده آب، در جهت مدیریت مصرف و کاهش آب مصرفی، ارائه دهد. لذا برای رسیدن به این هدف، گام‌های اجرایی زیر (شکل ۳) به عنوان یک رویکرد کلی پیش‌بینی شده است:

طرح شهر حساس به آب به دنبال آن است تا بتواند با روشن‌سازی ابعاد گوناگون مبحث مدیریت مصرف به ویژه از منظر اجتماعی آن و ایجاد درک صحیح از شرایط موجود، و بر پایه تغییر در نگرش و

شکل ۳- گام‌های اجرایی طرح شهر حساس به آب

به منظور اجرای طرح، ابتدا لازم است تا ساختارهای مورد نیاز شکل گیرد. ساختار مذکور در قالب سه رکن اصلی سیاست‌گذاری، اجرایی و تأمین مالی شکل می‌گیرد:

شکل ۴- ارکان ساختار اجرایی شهر حساس به آب

بر اساس ساختاری که در رکن اجرایی طرح بیان شد، وظایفی برای هر یک از کارگروه‌های پیش‌گفته، به شرح زیر متصور است:

شکل ۴- وظایف کارگروه‌های ساختار اجرایی شهر حساس به آب